

EEN KLEINE HANDLEIDING VOOR HET SCHRIJVEN VAN EEN JURIDISCH PROMOTIEVOORSTEL

Joost Sillen & Ronald Tinnevelt*

Veel juristen lijken het schrijven van een promotievoorstel te beschouwen als bureaucratische ballast. Volgens ons is dat ten onrechte. Een goed onderzoeksvorstel zet je onderzoek op de rails en signaleert op voorhand mogelijke problemen. Daarmee kun je jezelf later veel frustratie en tijdsverlies besparen. In deze bijdrage geven wij enkele tips die het vervaardigen van zo'n voorstel kunnen vergemakkelijken.

1 Inleiding

Toen – decennia geleden – onderzoekssubsidiëring in zwang raakte, deed ook het onderzoeksvorstel zijn intrede. Inmiddels behoort het schrijven van zulke voorstellen tot het vaste repertoire van academici, en dus ook van aan de universiteit werkzame juristen. Toch wordt het schrijven daarvan door deze juristen vaak als corvee gezien: een taak die moet gebeuren voordat men eindelijk écht aan het werk kan. Die frustratie kan deels worden verklaard uit het feit dat het schrijven van zo'n voorstel vaak ook daadwerkelijk een verplichting is. Gepromoveerde medewerkers moeten zulke voorstellen schrijven om onderzoeksgeld te verwerven, net afgestudeerde juristen als onderdeel van een sollicitatieprocedure of om als promovendus aan de slag te kunnen.

Belangrijker is echter dat veel juristen de noodzaak van die verplichting niet goed lijken in te zien. Bij universitaire koffieautomaten valt regelmatig de verzuchting te horen dat zulke voorstellen er ten onrechte van uitgaan dat onderzoek strikt planmatig opgesteld en gerealiseerd kan worden. Alsof na de goedkeuring van het onderzoeksvorstel het onderzoek 'alleen nog maar' hoeft te worden uitgevoerd. Onderzoek van juristen laat zich echter niet goed in een vooropgezet plan wringen, zo is de gedachte. Zulk onderzoek heeft immers dikwijls de vorm van een argumentatief betoog, waarvan de inhoud zich ontwikkelt naarmate de onderzoeker zich verder in zijn onderwerp verdiept. Zo beschouwd is het

onderzoeksvorstel slechts het zoveelste bureaucratische instrument om universitaire juristen af te houden van waar zij werkelijk goed in zijn: het *doen* van onderzoek.¹

Bij universitaire koffieautomaten valt regelmatig de verzuchting te horen dat onderzoeksvorstellen er ten onrechte van uitgaan dat onderzoek strikt planmatig opgesteld en gerealiseerd kan worden. Alsof na de goedkeuring van het onderzoeksvorstel het onderzoek 'alleen nog maar' hoeft te worden uitgevoerd

Naar onze mening is deze kritiek onterecht. Hoewel onderzoeksplannen 'tijdens de rit' steeds bijstelling vereisen,² bieden ze de onderzoeker wel degelijk de broodnodige oriëntatie en besparen zij hem daarmee op termijn veel tijd en frustraties. Het schrijven van een onderzoeksvorstel dwingt je na te denken over de 'wat'-, 'hoe'- en 'waarom'-vraag: *wat* wil ik gaan onderzoeken, *waarom* wil ik dat onderzoeken, en *hoe*

* Mr.dr.s. J.J.J. Sillen is hoofddocent staats- en bestuursrecht aan de Radboud Universiteit. Prof.dr. R.B.J. Tinnevelt is hoogleraar rechtsfilosofie aan dezelfde universiteit.

1 Vanzelfsprekend vallen ook andere verzuchtingen te horen over het schrijven van een onderzoeksvorstel. Denk bijvoorbeeld aan de in belang toenemende verwachting om onderzoek te doen dat direct maatschappelijk relevant is.
2 Methodologen spreken niet voor niets over onderzoek als een 'iteratief proces'.

Foto: Manon Heinsman | © Ars Aequi

wil ik dat gaan doen? Omdat het nu eenmaal steeds belangrijker is om zo'n onderzoeksvorstel te schrijven – en dit overigens naar onze mening ook nuttig is – gaan wij nader in op het schrijven van een onderzoeksvorstel. In deze korte bijdrage richten wij ons daarbij vooral op een specifiek soort onderzoeksvorstel: het promotievorstel. We bespreken de meest gangbare elementen van een dergelijk onderzoeksvorstel en gaan in op enkele veel voorkomende valkuilen. In grote lijnen geldt wat wij schrijven echter ook voor andere typen onderzoeksvorstellen.

2 Het onderzoeksvorstel

Het doel van een promotievorstel is laten zien wat je wilt onderzoeken, hoe je dat wilt doen, waarom dat belangrijk is en (meestal) waarom jij de juiste persoon bent om dat onderzoek te verrichten. Vaak zal het onderzoeksvorstel geschreven moeten worden aan de hand van een vooraf vastgesteld formulier. Zo heeft iedere juridische faculteit in Nederland een dergelijk formulier opgesteld; sommige wat korter, andere tamelijk lang.³ In het licht van de genoemde doelen van een promotievorstel en kijkend naar deze formulieren zal het vorstel ten minste de volgende elementen moeten bevatten: *vraagstelling*, *doelstelling* en *methodologie*. Soms volstaan deze minimale eisen, maar meestal niet. Dan zijn ook andere elementen nodig zoals: *vernieuwing*, *impact*, *inbedding* en *tijds-pad*. Hieronder lichten wij deze elementen kort toe. Voordat we dat doen, is het echter belangrijk om drie zaken te benadrukken.

Welke elementen in je onderzoeksvorstel komen te staan en welke volgorde je het beste kunt aanhouden, wordt gedeeltelijk bepaald door het doelpubliek waarvoor je schrijft. Het maakt uit of je een onderzoeksvorstel schrijft om goedkeuring te krijgen van je facultaire wetenschapscommissie, om een onderzoeksbours te bemachtigen of enkel voor je promotor. Elk publiek zal eigen eisen stellen aan de inhoud, vorm en schrijfstijl van je vorstel. Zo zal een subsidieverstrekker bijvoorbeeld willen weten hoe het onderzoek bijdraagt aan een concreet subsidieprogramma, terwijl je promotor misschien vooral gefocust is op wetenschappelijke relevantie en praktische haalbaarheid.

Zie je onderzoeksvorstel vooral als een levend document. Het vorstel dient om *in grote lijnen* – maar wel op overtuigende wijze – aan te geven welke stappen je de komende jaren moet doorlopen om je centrale vraag te beantwoorden

Bij al deze elementen is het zaak goed voor ogen te houden dat je vorstel tijdens de looptijd van je onderzoek ongetwijfeld zal veranderen. Met je onderzoeksvorstel leg je het onderzoek dus ook niet vast. Dat zou ook niet kunnen. Nieuwe inzichten vereisen immers dat je de onderzoeksopzet en -plan-

³ Het maximaal aantal woorden dat volgens deze formulieren gebruikt mag worden om het beoogde onderzoek te beschrijven, varieert. Sommige staan een maximum van 2.200 woorden toe, andere een plafond van 4.000 woorden. Hoewel deze formulieren in termen van format en gedetailleerdheid van de gevraagde informatie verschillen, zijn de kernvereisten dezelfde. Het zijn deze vereisten die we aan bod laten komen.

ning bijstelt. Zie je onderzoeksvoorstel daarom vooral als een levend document, een eerste leidraad voor je toekomstige onderzoek. Het voorstel dient daarom *in grote lijnen* – maar wel op overtuigende wijze – aan te geven welke stappen je de komende jaren moet doorlopen om je centrale vraag te beantwoorden.

Hoewel het opstellen van een promotievoorstel duidelijke raakvlakken heeft met het schrijven van een wetenschappelijk artikel, niet alleen in omvang maar ook in termen van de inhoudelijke kwesties die aan bod komen, zijn er ook relevante verschillen. Een belangrijk onderscheid betreft het perspectief dat je inneemt bij het schrijven. Een wetenschappelijk artikel wordt geschreven voor mensen binnen je werkveld. Het gaat dan meestal om specialisten die je niet snel hoeft te overtuigen van het belang van je onderzoek. Promotie- en onderzoeksvoorstellen worden echter niet louter, en vaak zelfs niet primair, geschreven voor mensen op je eigen specifieke onderzoeksterrein. Tot de lezers behoren onderzoekers vanuit het brede domein van de rechtsgeleerdheid en soms ook – als je het voorstel schrijft om extern onderzoeksgeld te verwerven – academici buiten je eigen wetenschappelijke discipline. Daarmee moet je rekening houden. Probeer je onderzoeksvoorstel vanuit het perspectief van de academische leek op te stellen. Dat vereist dat je het onderwerp van je onderzoek, het belang en wijze waarop je het onderzoek gaat uitvoeren nog beter uitlegt en rechtvaardigt.

Het is goed om niet met een onderwerp, maar met een probleem te starten. Een probleem bakent het onderzoek veel scherper af, waardoor het beter behapbaar wordt én de relevantie van het onderzoek veel duidelijker naar voren komt

3 Wat wil ik onderzoeken? – Vraagstelling en doelstelling

De eerste vraag die je moet stellen bij het schrijven van een onderzoeksvoorstel is wat je precies wilt onderzoeken. Welk probleem vormt het startpunt van je onderzoek? Voor juristen spreekt de beantwoording van die vraag niet altijd vanzelf. Van de mededeling dat iemand een proefschrift wil schrijven over bijvoorbeeld 'het belanghebbendebegrip' of 'de verpanding van vorderingen' kijkt lang niet iedereen vreemd op. Toch is het goed om niet met een onderwerp, maar met een probleem te starten. Een probleem bakent het onderzoek veel scherper af, waardoor het beter behapbaar wordt én de relevantie van het onderzoek veel duidelijker naar voren komt. Bovendien ligt aan de meeste proefschriften, ook als die over 'een onderwerp' gaan, vaak al impliciet een probleem ten grondslag. Zo kan een monografie over het belanghebbendebegrip bijvoorbeeld van het probleem uitgaan dat de jurisprudentie op dat gebied onvoldoende voorspelbaar is. Door dat probleem te expliciteren – in dit geval: het gebrek aan voorspelbaarheid – wordt het onderzoek handzamer.

Uit je probleem vloeit vervolgens je onderzoeksvraag voort. Zorg ervoor dat die duidelijk is afgebakend en dus niet te breed is geformuleerd. Je onderzoeksvraag moet immers binnen de geplande onderzoekstijd en op basis van de beschikbare middelen kunnen worden beantwoord, zoals: 'Hoe kan een belanghebbendebegrip worden geformuleerd dat in de praktijk eenvoudig kan worden toegepast én past in het systeem van de Awb?' Formuleer daarnaast duidelijke onderzoeksdoelen. Deze geven aan wat je met het voorgestelde onderzoek wilt bereiken. Bijvoorbeeld: 'aanbevelingen doen aan de wetgever om te komen tot een regeling van politieke partijen', of 'inzicht verwerven in de mate waarin het EVRM de interne rechterlijke onafhankelijkheid beschermt'. Probeer naast de centrale onderzoeksvraag ook deelvragen op te stellen. Dit zijn de vragen die moeten worden beantwoord vóórdat de centrale vraag kan worden beantwoord. Bij de hiervoor genoemde onderzoeksvraag kunnen bijvoorbeeld de volgende deelvragen worden gesteld: 'Hoe wordt het belanghebbendebegrip door de rechter uitgelegd?' en 'Waarom leidt die uitleg tot onduidelijkheid in de rechtspraak?'

4 Hoe kunnen de onderzoeksvragen worden beantwoord? – Methodologie

Uit de onderzoeksvraag volgt de onderzoeksmethode, dat wil zeggen: de wijze waarop je de onderzoeksvraag wilt beantwoorden. Een onderzoeksmethode is dus een middel tot een doel. Deze structureert je onderzoeksaanpak. De bekendste (categorieën van) onderzoeksmethoden die juristen gebruiken zijn: *dogmatische methoden* (waarmee juridische uitspraken – wetten, regels, rechterlijke uitspraken – worden gesystematiseerd), *empirische methoden* (waarmee onderzoek wordt gedaan naar verschijnselen die zich in de werkelijkheid voordoen), *rechtsvergelijkende methoden* (waarmee verschillende rechtstelsels met elkaar worden vergeleken) en *normatieve methoden* (waarmee uitspraken worden gedaan of het recht voldoet aan bepaalde 'morele' wenselijkheidstandaarden).⁴ Vaak worden verschillende (varianten) van deze methoden gecombineerd. Zo zal ter beantwoording van de onderzoeksvraag naar het belanghebbendebegrip dogmatisch (hoe kan de bestaande jurisprudentie worden gesystematiseerd?), empirisch (welke problemen spelen in de rechtspraak met betrekking tot de toepassing van het belanghebbendebegrip?) en normatief onderzoek (hoe kan een gesystematiseerd, eenduidig belanghebbendebegrip worden geformuleerd dat tegelijkertijd aansluit bij het systeem van de Awb-wetgever?) moeten worden verricht.

Bij het beschrijven van de gekozen methodologie is het zaak niet te blijven steken in algemeenheden ('het onderzoek bestaat voornamelijk uit desktopresearch'), maar zo duidelijk mogelijk aan te geven welke vraag je op welke wijze gaat beantwoorden en waarom. Denk daarbij ook goed na over eventuele hobbels die je tijdens het onderzoek kunt tegenkomen. Zijn er bijvoorbeeld bepaalde vaardigheden die je nog niet bezit maar die je wel nodig hebt voor de uitvoering van je onderzoek? Bestaat er met andere woorden een discrepantie tussen de expertise en vaardigheden waarover je reeds beschikt en de expertise en vaardigheden die je nodig hebt om je onderzoek succesvol af te ronden? Bedenk dan hoe

⁴ Zie in dit kader J. Smits, *Omstreden rechtswetenschap. Over aard, methode en organisatie van de juridische discipline*, Den Haag: BJu 2009.

je dit 'gat' kunt dichten. Dat kan bijvoorbeeld door het volgen van cursussen of workshops, of door een externe expert bij het onderzoek te betrekken. Een andere hobbel kan de toegang tot relevante onderzoeksgegevens zijn. Wie van zins is interviews te houden met *stakeholders* – denk aan rechters, politici of bestuurders van bedrijven – dient dit op voorhand goed te plannen. Niet enkel om te weten welke vragen je wilt voorleggen, maar ook hoe je met deze personen in gesprek kunt komen en hoe je kunt waarborgen dat zij frank en vrij met jou willen spreken.

Onze ervaring is dat juristen met name problemen hebben met de normatieve methoden. Vaak vindt de schrijver van een onderzoeksvoorstel gewoonweg ergens iets van of vraagt zich af of verandering van het recht 'wenselijk' is. De standaard of het perspectief aan de hand waarvan dat beschreven wordt, blijft dan vaak impliciet

Onze ervaring is dat juristen met name problemen hebben met de normatieve methoden. Vaak vindt de schrijver van een onderzoeksvoorstel gewoonweg ergens iets van of vraagt zich af of verandering van het recht 'wenselijk' is. De standaard of het perspectief aan de hand waarvan dat beschreven wordt, blijft dan vaak impliciet. Veel juridisch onderzoek heeft zo'n normatieve component. Er zijn maar weinig juridische onderzoeksvragen die zich enkel op het geven van een beschrijving van het geldende recht richten, zoals 'Aan de hand van welke gezichtspunten stelt de rechter vast of een handeling naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is?'. De meeste vragen zijn expliciet evaluatief van aard. Onderzoekers zoeken dan een oplossing voor een juridisch probleem, willen een juridische stand van zaken evalueren of tot aanbevelingen komen,⁵ zoals in een onderzoek met als hoofdvraag: 'Behoeft de grondwettelijk regeling van ambtsmisdrijven aanpassing?' of 'Verlangt de voortschrijdende Europese integratie een andere invulling van het parlementaire budgetrecht?'. Voor de beantwoording van dergelijke vragen is een duidelijk geëxpliciteerd beoordelings- of toetsingskader nodig. Toetsen veronderstelt immers een toetsstéén.

Bij praktijkgericht juridisch onderzoek wordt de vraag of iets 'mag' beantwoord door het geldende recht te bestuderen op basis van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. In hoeverre is iets rechtmatig, strafbaar of geldig volgens het geldende recht?⁶ Bij juridisch onderzoek naar de juistheid of effectiviteit van juridische regels of de wenselijkheid van een juridische stand van zaken – zoals bij de vraag over de regeling van ambtsmisdrijven of het parlementaire budgetrecht – liggen de zaken doorgaans complexer. Het geldende recht alléén levert dan vaak niet direct

een bruikbaar toetsingskader op. Daarvoor moet je eerder kijken naar de fundamentele grondslagen van het recht, naar rechtsbeginselen of eventueel naar criteria zoals rechtvaardigheid, effectiviteit of maatschappelijke aanvaardbaarheid.⁷ Je toetsingskader kan dus *interne criteria* (normen die tot het rechtstelsel zelf behoren, zoals de genoemde rechtsbeginselen), *externe criteria* (normen die van buiten het recht komen, zoals economisch nut) of beide type criteria bevatten. Het is belangrijk om daar duidelijk over te zijn, om criteria helder te definiëren (en dus bijvoorbeeld niet te blijven steken in algemene noties zoals 'de democratische rechtsstaat') en ook na te denken over de vraag hoe verschillende criteria samenhangen of eventueel met elkaar op gespannen voet staan. Indien je gebruikmaakt van meerdere criteria, bedenk dan tevens dat je een wegingsfactor nodig hebt. Welke van je evaluatiecriteria is de belangrijkste, hoe weeg je criteria tegen elkaar af? Voorafgaand aan het feitelijke onderzoek is het niet eenvoudig om hier een goed en gedetailleerd beeld van te hebben. Toch is het belangrijk om in je onderzoek opzet daartoe wel een eerste, voorlopige poging te ondernemen. Ook normatieve uitspraken moet je goed kunnen rechtvaardigen. Zo voorkom je het verwijt dat je enkel een mening verkondigt.

5 Waarom is mijn onderzoek belangrijk?

– Vernieuwing

Wat je gaat onderzoeken laat nog niet meteen zien *waarom* het belangrijk is om dat te onderzoeken. Zo is het meestal niet zinnig om zaken te onderzoeken die reeds in voldoende mate zijn onderzocht. Je onderzoek dient een duidelijke meerwaarde te hebben voor het onderzoeksveld waarin je je begeeft. Het omgekeerde – zaken onderzoeken die nog niet zijn onderzocht – betekent evenmin dat het onderzoek zinvol is. *Dat* iets nog niet is onderzocht, vormt op zichzelf geen reden om het onderzoek te verrichten. Maak de lezer dus duidelijk wat het vernieuwende of innovatieve karakter van je onderzoek is en waarom dat voor hem interessant en relevant is. Probeer concreet om op basis van een heldere bespreking van de wetenschappelijke literatuur op je onderzoeksterrein te laten zien wat eerder onderzoek van anderen heeft opgeleverd en wat jouw onderzoek daaraan kan toevoegen. Welk specifiek wetenschappelijk of maatschappelijk probleem is vanuit jouw perspectief nog niet of niet voldoende onderzocht?

6 Gaat mijn onderzoek een verschil maken?

– Impact

Je hoopt natuurlijk dat je promotieonderzoek een duidelijke invloed zal hebben op het wetenschappelijke veld waarin jij je begeeft. Maar hoe zit het met de wereld daarbuiten? Hoewel niet elk type onderzoek ook buiten de academische wereld een impact kan, zal of zelfs moet hebben, is het wel belangrijk om over de effecten van je onderzoek na te denken. Hebben je onderzoeksresultaten een praktische meerwaarde voor mensen in het werkveld (beleidsmakers, bestuurders, rechters, advocaten etc.)? Kan je onderzoek aanleiding geven tot het veranderen van bestaande juridische regels, het opstellen van nieuwe regels of het oplossen van maatschappelijke problemen? Indien deze vragen positief beantwoord kunnen

5 S. Taekema, 'Theoretical and Normative Frameworks for Legal Research: Putting Theory into Practice', *Law and Method* (8) 2018, afl. 1, p. 2.

6 G. van Schaaijk, 'Praktijkgericht juridisch onderzoek', *Law and Method* (1) 2011, afl. 1, p. 93, p. 99.

7 Dat kan uiteraard soms ook het geval zijn bij praktijkgericht onderzoek.

worden, is het verstandig om reeds voorafgaand aan de uitvoering van je onderzoek na te denken over de manier waarop je die impact kan bereiken. Stel je daarbij de volgende vragen. Hoe krijg ik mijn onderzoeksresultaten bij de mensen in het werkveld, hoe kan ik de wetgever van advies voorzien, heb ik reeds contacten in het veld die ik kan aanspreken, zijn er collega's die me kunnen helpen bij het leggen van contacten?

7 Hoe past mijn onderzoek bij ...? – Inbedding

Promoveren lijkt soms een eenzame bezigheid, maar voor zover je onderzoek aan een wetenschappelijke instelling verricht, zal dit altijd binnen een vaksectie, onderzoekscentrum of onderzoeksinstituut plaatsvinden. Dat maakt het belangrijk om goed voor ogen te houden hoe jouw onderzoek zich verhoudt tot het andere onderzoek dat reeds binnen de onderzoekseenheid wordt verricht. Sluit je onderzoek hier inhoudelijk goed bij aan? Vormt je onderzoek een mooie aanvulling op dat onderzoek? Hoe is je onderzoek met andere woorden ingebed binnen jouw onderzoekseenheid? Probeer je hier een duidelijk beeld van te vormen. Het beantwoorden van deze vragen geeft je ook de kans om goed na te denken over de meerwaarde dat het onderzoek van anderen binnen jouw onderzoekseenheid kan hebben voor je eigen werk. Hoe kan samenwerken met anderen je promotietraject niet alleen minder eenzaam maken, maar er ook voor zorgen dat je onderzoeksresultaten aan kracht winnen?

8 Wanneer ga je wat onderzoeken? – Tijdsplan

Een goed onderzoeksvoorstel geeft niet alleen aan wat je gaat onderzoeken, hoe je dat gaat doen en waarom het onderzoek belangrijk is, maar ook *hoelang* dat gaat duren. Stel daarom een realistisch

tijdsplan op waarin je aangeeft hoeveel tijd je nodig denkt te hebben voor de verschillende onderdelen van je onderzoek en geef tevens aan welke onderzoeksresultaten (artikelen, hoofdstukken, rapporten, blogs etc.) je wanneer hoopt te bereiken. Aan het begin van het promotietraject lijkt de afronding nog ver in de toekomst te liggen, maar de jaren vliegen snel voorbij. Hou bij het opstellen van het tijdsplan goed voor ogen wat werkelijk haalbaar is en hou rekening met onverwachte vertraging. Een eerste vereiste voor een goed proefschrift is immers dat het af is.

Hou bij het opstellen van het tijdsplan goed voor ogen wat werkelijk haalbaar is en hou rekening met onverwachte vertraging. Een eerste vereiste voor een goed proefschrift is immers dat het af is

9 Slot

Het schrijven van een promotievoorstel dwingt je als onderzoeker goed na te denken over het 'wat', 'hoe' en 'waarom' van je onderzoek. Niet met het doel om je onderzoek vast te leggen, maar wel om je in de goede richting te sturen en op voorhand mogelijke problemen te signaleren; dat zal je later veel frustratie en tijdsverlies besparen. Om dat te kunnen, hoef je geen doorgewinterd methodoloog of toponderzoeker te zijn. Een goede dosis *common sense* is voldoende. Op die wijze levert een onderzoeksvoorstel volgens ons een nuttige en waardevolle bijdrage aan een succesvol promotietraject.

ArsAequi Libri

Vaardigheden

Onderzoeksvaardigheden – Research skills

I. Curry-Sumner, F.G.H. Kristen, M. van der Linden-Smith, H. Tigchelaar

Een leidraad voor het verrichten van onderzoek in alle juridische vakken en bij het schrijven van een (master)scriptie.

De kern van het boek is opgesplitst in zes fases:

Fase 1: Onderzoek voorbereiden, Fase 2: Materiaal verzamelen, Fase 3: Materiaal beoordelen, Fase 4:

Onderzoeksverslag structureren, Fase 5: Argumentatie opbouwen, Fase 6: Onderzoek rapporteren

Iedere fase heeft zijn eigen kleur die verwijst naar een overzichtelijke stappenplan en is voorzien van voorbeelden, tips en hints.

ISBN: 978-90-6916-704-1 | Prijs: € 21,50/€ 15,05 (webboek) | 138 pagina's | www.arsaequi.nl

